

*Мелешенко А. І.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземної філології та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТЕРМІНІВ-МЕТАФОР ФРАНЦУЗЬКОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті розглядаються проблеми утворення та диференціації різних типів термінів-метафор французького науково-технічного дискурсу. В основі багатьох термінів французького науково-технічного стилю лежить метафора та метонімія. Повна та неповна метафора, як складова частина вторинної номінації при утворенні технічного терміна-метафори будь-якої галузі, є типовою, розповсюдженою і навіть необхідною.

У дослідженні було встановлено, що на даний час у французькому науково-технічному дискурсі виділяють 2 основних класи метафоричних термінів-концептів та 9 підкласів – від антропологічних до нутріційних. При повній метафорі та вторинній номінації відбувається тотожний, симетричний переніс значення слова, наприклад: *arbre, semelle, train – pantalon, gorge*. Значно більшу кількість термінів французького науково-технічного дискурсу представляє собою антропоморфні метонімічні (неповні) метафори з позначенням технічних приладів, деталей, складових частин різних галузей виробництва, які утворені за рахунок зовнішньої схожості з органами та частинами людського тіла: *piéd à coulisse, tête à deux pièces, le levier coudé, tête de tuyère*. До наступної підгрупи антропологічних метафор відносяться також речі або інструменти, механізми, обладунки, які людина застосовує або якими користується у своєму повсякденному побуті, на яких працює, наприклад: *les lunettes, la rouée, le pas de filetage*; меблі або обстановка житла, у якому живе людина: *chaise, tablier de voiture, siege*; якості або вади людського стану, наприклад «божевілля» – *roulie folle*. Крім антропоморфних метафор можна виділити також й зооморфні метонімічні метафори, які мають всі ознаки, характерні для частин тіла різних типів тварин: копита, лапи, дзьоб, хвіст, вуха, язика, а також комах, членистоногих та утворюють відповідні підкласи метафоричних термінів, наприклад: *piéd-de-boeuf, piéd de biche, piéd-de-chèvre, bec de corbeau, bec d'âne*, терміни-метафори, що утворюють підклас «найпростіших членистоногих» – *bras de chenille*.

Підклас метафоричних термінів, пов'язаних з їжею, є найменш продуктивним у французькому науково-технічному дискурсі. Було встановлено, що асоціативна асиметрія з семантичним зсувом у значенні слова при перекладі терміна-метафори має двосторонній рух, тобто може бути прямою або зворотною асоціативною асиметрією.

Ключові слова: науково-технічний дискурс, термін-метафора, концепт, картина світу, повна метафора, метонімія, вторинна номінація, термінотворення, антропоморфні метафори, зооморфні метонімічні метафори, класи, підкласи, семантична асиметрія.

Постановка проблеми. На відміну від української мови, термінологія французького науково-технічного дискурсу побудована на широкому використанні загаль-

новживаної лексики французької мови. Знання технічної термінології забезпечує правильно розуміння наукової інформації. Незважаючи на великі досягнення у цій галузі, окремі види термінології ще є недостатньо вивченими, особливо з точки зору когнітивної лінгвістики. Це стосується насамперед проблеми утворення термінів-метафор з елементами метонімії та їх перекладу на українську мову. Надзвичайно активним є продукування термінів через метафору за рахунок повторної номінації, що є важливою особливістю французького науково-технічного дискурсу. Якщо за допомогою концептів відбувається первинна номінація об'єктів та створюється екстралінгвістична картина світу, то за допомогою вторинної номінації, а саме термінів-метафор, утворюється «термінологічна» картина світу, поняття та спеціальна лексика, якою дуже активно спілкуються спеціалісти: інженери на виробництві, вчені, робітники, науковці.

Терміносистема, яка утворюється за допомогою метафор, являє собою найбільш динамічну і рухому лексичну систему мови. Вона швидко розвивається за рахунок створення нових галузей науки та техніки, через переосмислення сталих термінів або через вживання нових термінів-метафор у нових галузях або, за звичай, запозичуються слова загальноновживаної лексики із мовного тезаурусу. Утворення термінів-метафор часто супроводжується семантичними зрушеннями, які ще є мало дослідженими у сучасному французькому науково-технічному дискурсі. Ці зрушення, метафоричні перенесення лексичного значення слова, можуть бути прямими і оберненими. Процеси, які відбуваються під час метафоричного продукування термінів є досить динамічними, тому й постійно привертають увагу вчених-лінгвістів. Саме термін-метафора, який базується на вторинній номінації слів, є найменш дослідженим у сучасному французькому науково-технічному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема французької науково-технічної термінології, структурно-семантичним особливостям французьких науково-технічних термінів присвячено багато робіт як у французькому мовознавстві Д. Гуадеком, Ж. Віньє, А. Мартеном, так і у вітчизняному А. Коваленко, В. Карабан, С. Левковець, В. Михайленко, Е. Скороходько, І. Колеснік, та інші. Французькі науково-технічні терміни, створені на основі метафори, метонімії та сінекдохи, за рахунок вторинної номінації, з нашої точки зору, розглядалися у термінознавстві недостатньо широко. Бракує праць, присвячених дослідженню утворення класів та підкласів метафоричних французьких науково-технічних термінів-метафор, аналізу їх характерних рис, перекладу їх на українську мову, так само як і фахових науково-технічних французько-українських словників, недостатньо проводився порівняльний аналіз

французьких та українських термінів, утворених за допомогою метафор, метонімії, не приділялось достатньої уваги семантичній асиметрії та семантичним зсувам у термінах-метафорах французького науково-технічного дискурсу, які часто виникають при їх перекладі на українську мову і вимагають постійної уваги та аналізу дослідників з когнітивної точки зору.

Постановка завдання. Метою дослідження є виокремлення класів та підкласів метафор найбільш продуктивних при утворенні термінів французького науково-технічного дискурсу; виділення характерних рис термінів-метафор французького науково-технічного дискурсу при семантичних зрушеннях; аналіз асиметрії понять (тобто їх розширення або звуження) у 2-х мовах, які виникають у перекладі під час семантичного зсуву лексичного значення слів у термінах-метафорах. Яким чином саме в спеціальній термінології через терміни-метафори виявляється зв'язок розвитку мови з історією духовної і матеріальної культури народу. Які характерні риси мають класи і підкласи антропологічних та зооморфних термінів-метафор, що належать до науково-технічного дискурсу французької мови. Чому саме метонімічна метафора та сильно впливає на утворення термінів та термінологічну полісемію. Які семантичні зрушення відбуваються у лексичних значеннях термінів у випадку асиметрії понять при перекладі з французької на українську та навпаки.

Виклад основного матеріалу. У французькій мові, на відміну від української, терміни-концепти менш чітко відокремлюються від загальноповсякденної мови. Ця тенденція полягає саме у використанні загальноповсякденної лексики для утворення метафор, метонімії та інших семантичних переносів та зсувів для розширення номінативних засобів мови, впливає на побудову речення і захоплює також й науково-професійне мовлення.

Концепти, взагалі, віддзеркалюють у мові судження, які дають характеристику внутрішнім властивостям об'єкта, закріплюють їх у мовному коді. Вони залежать також у великій мірі від нації, яка дає первинну номінацію об'єкта через концепт. Таким чином, номінативна функція когнітивної лінгвістики є одним із дуже важливих факторів для розуміння навколишньої картини світу, матеріальної та духовної культури народів, їх сприйняття навколишнього середовища. Створюючи картину світу у вигляді понять, концепти закріплюють у мовному коді лексичні одиниці, якими потім користуються наступні покоління людей. У свою чергу концепти або поняття співвідносяться з окремим референтом або з класом об'єктів навколишнього середовища. Про різне сприйняття картини світу та інших екстралінгвістичних явищ різними народами світу згадували колись у своїх трудах такі вчені як В. фон Гумбольд, Ф. де Соссюр, А. Мейє.

Терміни, як особливий вид спеціальної лексики, утворюються на базі концептів, які застосовуються у різних галузях наукового дискурсу. Вони допомагають достовірно передавати наукову та технічну інформацію. Терміни відрізняються від загальноповсякденних слів тим, що мають дефініцію, яка розкриває найбільш суттєві ознаки спеціальних понять. Вони можуть бути полісемантичними, спільним для кількох галузей техніки чи науки. Усі терміни об'єднуються в терміносистеми, які виражають певні поняття однієї галузі знань. Між термінологічна полісемія полягає в тому, що термін однієї термінології залучаються іншою термінологічною системою у разі відсутності цього поняття в даній системі.

Одним з поширених шляхів семантичного розвитку терміна у французькій науково-технічній мові є використання загальноповсякденних слів шляхом перенесення їх функцій або ознак подібності для позначення явищ, притаманних даній області науково-технічних знань. Перенос лексичного значення слова у науково-технічному дискурсі, веде до утворення метафори, метонімії чи сінекдохи. Взагалі можна сказати, що метафора за своєю природою – не мовне, а концептуальне явище [1]. Таким чином, метафора є одним з основних засобів пізнання об'єктів дійсності, їх найменування, створення художніх образів та утворення нових значень, що виконує номінативну, когнітивну, художню та смислоутворюючі функції [2, с. 15]. Метафора ґрунтується на концептуальних і семантичних знаннях людини про навколишній світ, а також на категоріальних і соціальних знаннях. Отже, метафора як явище вторинної номінації, при утворенні терміна будь-якої галузі є типовим і розповсюдженим явищем.

Як вже говорилося про це у попередньому контексті, в основі утворення багатьох французьких термінів лежить метафоричне перенесення класу повних метафор, коли відбувається симетричний та тотожний переніс значення слова при вторинній номінації поняття загальноповсякденної лексики, яке отримує статут терміна та закріплюється у термінології французького науково-технічного дискурсу, наприклад : *jambe* (коліно людини) – стійка гальм-шасі літака; *gorge* (літ. горло) – (техн.: паз, жолоб, виточок); *fouffure* (літ. хутро) – (техн. прокладка); *siège* – сидіння, (техн. сидло, опорна поверхня, шахта); *chambre* (літ. кімната – спальня) – (техн. пуста камера). Синонімом *chambre* виступає лексема *enceinte* – камера або відгороджений простір, наповнений водою чи газом під тиском. Саме в цьому полягає різниця між цими двома термінами, тобто у терміні *chambre* відсутні диференційні семи (- наповнювач), (- тиск), але в обох концептах присутня сема (+ відгороджений простір). В іншій терміносистемі, пов'язаній з гідроелектростанціями та їх експлуатацією, існує ще один термін, який передає поняття «камера» – *sas*. *Une écluse à trois sas* – трьох камерний шлюз. Саме поняття – «sas», на перший погляд, не має нічого спільного з концептом «камера». «Камера» означає повністю «закриту поверхню», тоді як «трьох камерний шлюз» знаходиться на відкритій водній поверхні. Проте, ці два поняття мають спільну диференційну сему (+тиск), тобто камера повинна витримувати тиск у разі її наповнення водою чи газом і шлюз також, за рахунок зміни тиску води та пониження її рівня, повинен через камери шлюзу проводити пароплави через греблю гідроелектростанції. Таким чином, термін «камера» у французькому науково-технічному дискурсі має 3 різні значення та вживається у двох різних терміносистемах, а отже виступає як термін-полісемант. Тоді, як в українській мові ми маємо лише одне значення терміна – «камера». Це свідчить про лексичну асиметрію цього поняття при перекладі з французької мови на українську. В українській мові проявляється така диференційна риса як генералізація терміна-поняття, яка вживається у багатьох терміносистемах, а у французькій мові звуження поняття та його специфікація відповідно до відповідної терміносистеми французького науково-технічного дискурсу. Генералізація науково-технічного терміна може відбуватися не тільки як у вищезгаданому випадку, а й також за рахунок переходу власних імен та прізвищ у термін, наприклад: *palmer* (мікрометр) від прізвища вченого *Palmer*; *vernier* (шкала вимірювання), яка отримала свою назву від прізвища фран-

цузького винахідника, геометра кінця XVI століття Vernier; *mouton-pendule Charpy* (маятниковий копер Шарпі). Такого типу генералізацію слід вважати внутрішньою, тобто такою, яка відбувається в середині однієї мови, а не при перекладі з однієї мови на іншу, коли вона супроводжується міжмовною асиметрією. Проте, потім такий термін набуває широкого розповсюдження спочатку у свої рідні мові, а потім у багатьох інших мовах як технічний термін-запозичення іноземного походження, як от наприклад мотор Дизель, дизельний мотор.

На основі груп термінів, які утворюють значну кількість у терміносистемі, створюються класи, які мають характерні риси подібні для усього класу. Одним з таких класів є антропологічні або антропоморфні метафори – позначення деталей, механізмів, технічних приладів, на основі побудови людського тіла або зовнішньої схожості з частинами людського тіла (щока, шия, рука, рот, голова, палець, коліно, тощо) як наприклад: *bras porte-scie* (рама механічної пилки), *pied de pale* (корінь (п'ятка) лопатки), *vis-mère* (ходовий гвинт), *boulot tête à oreille* (крильчата головка бовта), *le rivet à tête goutte de suif* (подвійна заклепка, дослівно «у вигляді краплі людського поту»), *tampon de bouche* (дульна пробка), *talon du bas* (п'ятка панчохи), *gorge du talon* (фронт каблука), *l'articulation genouillée* (колінне шарнірне з'єднання), *le levier coudé* (колінчатий важіль). Якщо ми порівняємо останні 2 терміна: *l'articulation genouillée* (колінне шарнірне з'єднання), *le levier coudé* (колінчатий важіль) та *tête de cheval* (колінчатий кутовий балансир), то тут важливо підкреслити, що *genouillée* та *coudé* вказують на те, що дані метафори утворилися напряму за допомогою «коліна» як частини людського тіла. Тоді, як у метафори *tête de cheval* (колінчатий кутовий балансир) зооморфної метафори, семема «коліно» у метафоричному французькому виразі наразі відсутня, проте присутня в українському перекладі «колінчатий», тому що вигнута шия коня також асоціативно нагадує «коліно». На наш погляд, тут має місце концептуальна асоціативна асиметрія, французького та українського термінів, тобто непрямий перенос поняття, а з семантичним зсувом значення слова при утворенні терміна-метафори французького науково-технічного дискурсу. До того ж треба зауважити, що при утворенні цих термінів приймають участь два класи метафор: клас антропологічних (*l'articulation genouillée* – колінне шарнірне з'єднання і *le levier coudé* – кутовий важіль) та клас зооморфних метафор (*tête de cheval* – колінчатий кутовий балансир). Поєднання двох класів термінів-метафор у французькому науково-технічному дискурсі є досить рідким явищем у термінології. Подібний семантичний зсув значення слова та непрямий перенос поняття при утворенні терміна-метафори ми маємо у наступному прикладі *boulot tête à oreille* (крильчата головка бовта), коли *tête à oreille* (головка з вухами) перетворюється в українському перекладі у «крильчатую головку бовта», тому що «вуха» асоціативно все ж таки нагадують в чомусь крила. У терміні *le rivet à tête goutte de suif* (подвійна заклепка, дослівно «у вигляді краплі людського поту») український переклад метафоричного терміна достатньо вмотивований з точки зору когнітивної лінгвістики, тому що «голівка» та «крапля поту» у підсумку, якщо їх покласти одне поверх іншого, таки утворюють «подвійність» заклепки.

Антропологічна ознака очевидна у наступному прикладі з номінацією вимірювального пристрою: *le compas maître de danse* (дослівно «кронциркуль вчитель танців»), тобто кронциркуль має такі довгі та тонкі кінцівки як ноги вчителя танців.

Проте сама лексична одиниця «ноги» відсутня в терміні-метафорі, проте ця семантична лакуна компенсується у приведеному прикладі за допомогою асоціації, яка інтуїтивно вказує саме на ноги, а не якийсь інший орган людського тіла.

До антропологічних метафор, на нашу думку, можна віднести також і терміни, які не є людським тілом або не мають зовнішньої схожості з частинами людського тіла, але є тими речами, якими людина користується повсякденно, а саме одягом або частинами людського одягу, взуттям, наприклад: *semelle* (загальноживане «підшова на взутті») (техн. «рама, рельсова підкладка»), *train – pantalon* (обтічне шасі), тобто шасі, яке має умовно кажучи, форму облягаючих штанів, що прилягають дуже щільно до тіла, тому що шасі підчас польоту також повинні дуже щільно прилягати до фюзеляжу літака, щоби зберігати обтічність форми літака та зменшити супротив повітря. Іншими прикладами таких термінів-метафор є наступні: *chapeau tournant*, *chapeau mobile* (закрутка, обертова шляпка), *tablier* (фартух), (техн. з'єднувальний місток), *talon du bas* (п'ятка панчохи), *sabot de queue* (хвостова п'ята – автомобільний термін). У останньому прикладі *sabot* означає «дерев'яний черевик», проте ця лексична одиниця перекладається на українську мову як «п'ята», що свідчить про семантичний зсув у значенні цього терміна-метафори та асоціативну асиметрію у напрямку: французька мова → українська. Тоді як у наступному прикладі технічного терміна-метафори *pied de tube* (трубчаста ніжка обсадної труби), *pied* перекладається як «ніжка», а не як «п'ята» (проте п'ята це нижня частина ноги, частина-ціле), тобто ми маємо зворотну асоціативну асиметрію з семантичним зсувом у напрямку: українська мова → французька. Отже, з вищесказаного можна зробити висновок про те, що асоціативна асиметрія з семантичним зсувом у значенні слова при перекладі терміна-метафори має двосторонній рух, який відбувається у двох напрямках, а саме: від висхідного джерела до похідного перекладу терміна на українську мову та навпаки. Тому перший напрямок руху при утворенні метонімічного терміна-метафори називається прямою асоціативною асиметрією, а другий напрямок руху – зворотною асоціативною асиметрією. Прикладом повної метафоричної асиметрії при перекладі терміна на українську мову є наступний: *bras de manivelle* – щока кривошипу. У загальноживаній французькій мові слово *bras* перекладається на українську мову як «рука», а не «щока», тому важко знайти якусь асоціацію у лексичному значенні цих двох слів, які є частиною термінів-метафор у двох мовах. При перекладі на українську мову деякі французькі терміни іноді несуть у своєму значенні не тільки асиметричний, але ще і антонімічний характер. Наприклад, термін галузі машинобудування *pied de bielle* має значення «верхня (поршнева) головка шатуна». Однак, *pied* в цьому випадку вказує скоріше саме на низ шатуна (п'ятка), а не на його верх – «головка шатуна». Подібна антонімічна асиметрія французьких і українських термінів зустрічається у науково-технічному дискурсі досить нечасто. При формуванні цього терміна-концепту у двох мовах, його номінація залежала від того, у якій точці знаходився шатун для номінанта концепта з французької та української сторони – у своїй верхній частині чи нижній.

До наступної групи антропологічних метафор відносяться також речі або інструменти, механізми, обладунки, які людина застосовує або якими користується у своєму повсякденному побуті, на яких працює, наприклад: *lunettes* – окуляри, (техн.

держак); la rouée (лялька), (техн. передня бабка токарного станка, la contre-rouée (задня бабка токарного станка); le pas de filetage (крок нарізної різьби, який нагадує асоціативно крок людини); меблі або обстановка житла, у якому живе людина, а саме: chaise (загальноживане – стілець, техн. опора, кронштейн), tablier de voiture (загальноживане – фартух, техн. термін – з'єднуючий місток), siège (загальноживане – сидіння) (техн. термін – сидло клапана, гніздо, шахта); якості або вади людського стану та його почуттів, наприклад «божевілья» – poule folle (натяжний шків, холостий хід, а не «божевільний»). З точки зору когнітивної лінгвістики французький термін є більш метафоричним та вмотивованим, тому що шків працює увесь час та з такою шаленою швидкістю як і божевільна людина, яка може постійно і дуже швидко повторювати, якісь нескординовані та шалені рухи, тому у семантичному значенні когнітивного концепту присутні семи (+асоціативність, +подібність).

Такі антропоморфні терміни-метафори, які утворюються на основі зовнішньої схожості з частинами людського тіла (голови, руки, рота, пальця, коліно, руки, тощо): boulot tête à oreille (крильчата головка бовта), robinet de tête (головний кран), tampon de bouche (дульна пробка), gorge du talon (фронт каблучка), l'articulation genouillée (колінне шарнірне з'єднання), слід вважати метонімічними, тобто такими, що утворюються не тільки на основі чисто метафори, а на основі саме метонімічної метафори як частини цілого. Про це свідчать такі приклади:

Pied de pale – корінь лопатки
 Pied à coulisse – штангенциркуль
 Tête à deux pièces – розрізна головка
 Cou de cathode – шийка катода
 Bras de levier – плече важеля

Тому у цих прикладах ми маємо не весь катод, а лише його «шийку», не всю руку, а лише «плече» важеля, не всю ногу, а тільки «п'яту» штангенциркуля, тощо. На наш погляд, з теоретичної точки зору когнітивної лінгвістики завжди потрібно проводити диференціацію між двома поняттями – «повна/неповна» метафора французького науково-технічного дискурсу. Синонімом «неповної», не тотожної метафори є саме «метонімічна» метафора. Продуктивних досліджень, які б розглядали цю проблему дуже глибоко у французькій когнітивній термінології та лінгвістиці майже не зустрічається. Наступні метафоричні терміни є прикладами «повної/неповної» метафори:

Tête de tuyère – глуха гайка, гайка – ковпак
 Joue – щока, фланець, губка
 Joue d'étai – губка лещат

Joue d'étai, в цьому прикладі joue виступає як неповний, тобто метонімічний термін-метафора, не «лещата», а «губка лещат». Що стосується метонімії у термінах-концептах французького науково-технічного дискурсу, то виникає запитання чи можливо її існування без метафори. На наш погляд, це не можливо тому, що саме метонімія, яка зустрічається у текстах такого типу, несе додатковий, уточнюючий характер терміна як частини цілого. В цьому випадку мова йде саме про «метонімічну метафору», яка на відміну від «повної метафори» передає свою метафоричність не повністю, не тотожно, не симетрично, а лише через один або декілька ознак чи компонентів концепту, наприклад: tête de bielle – головка шатуна, bouche à eau – отвір, відтулина, жерло.

Іноді, при перекладі французького терміна-метафори на українську мову, відбувається метонімічний зсув у семантичному значенні терміна за суміжністю розташування, наприклад:

L'oeil, ou petite tête, articulé sur la tête de bielle.

При перекладі на українську мову ми маємо «провушина або маленька головка, шарнірно закріплена на головці шатуна», тобто l'oeil (око) перекладається на українську мову як «провушина», а не як «око» в українському варіанті перекладу. «Провушина» походить від «вуха», які знаходяться на голові людини з двох боків, поряд з очима, тому, на наш погляд, при перекладі відбувається прямий асиметричний метонімічний зсув семантичного значення французького терміна oeil на українській термін «провушина» за суміжністю розташування цих двох органів. До того ж tête (головка шатуна) має функцію повної антропологічної метафори. Отже, ми приходимо до висновку, що антропологічні метафори як клас можуть бути повними/неповними, неповними, тобто метонімічними. Вони мають такі підкласи термінів-метафор, які пов'язані зі зовнішньою схожістю з частинами людського тіла, з одягом або частинами людського одягу, взуттям, речами, які людина застосовує або якими користується у побуті, меблями або обстановкою житла, а також мають при перекладі термінів-метафор з французької мови на українську та навпаки наступні характерні риси, такі як: асоціативність, генералізація/специфікація, симетричність/асиметричність, опосередкованість, функціональність, призначення речі/ форма речі, конверсію, суміжність.

Серед інших метафор зустрічаються також й зооморфні метонімічні метафори, які мають ознаки, характерні для частин тіла тварин : копита, лап, дзьоба, хвоста, вуха, язика різних типів тварин, комах, членистоногих та утворюють певні підкласи, наприклад: pied-de-boeuf (під'ємний гак), pied de biche (костильна лапа, у загальноживаній мові biche це косуля), pied-de-chèvre (ваги, у загальноживаній мові chèvre це цап), bec d'âne (стамеска, долото, зубило).

Іншими прикладами класу зооморфної метафори є наступні: queue en treillis tubulaire (трубчатий решітчастий хвіст) écou à oreilles (барашкова гайка) sage d'écureuil moteur – «двигун біляча клітка (колесо)», більш зрозумілою формою цього терміну в електротехніці є «двигун з короткозамкненим ротором або асинхронний двигун у 8 кіловат», де струм бігає по контуру як білка у колесі tête de cheval (колінчатий кутовий балансир, кутовий важіль)

glissières à queue d'hironde, яка перекладається на українську мову як «ковзанка у вигляді хвоста ластівки».

Технічні терміни у своїх значеннях прагнуть до точності та конверсії. У вище згаданому прикладі замість glissières à queue d'hirondelle ми маємо glissières à queue d'hironde, тобто конверсію терміна від d'hirondelle до d'hironde. Конверсія як і аббревіатури є досить поширеними явищами французької науково-технічної термінології.

Зооморфні метафоричні терміни не обов'язково бувають тільки метонімічними. Наприклад, oiseau (птаха) є повною метафорою і перекладається як «контейнер датчика аеромагніметра, emreppage (хвостове оперення птаха, а також літака).

До зооморфних метафор французького наукового дискурсу відносяться не тільки тварини, а ще й комахи, які також утво-

Класи (підкласи) метафоричних термінів-концептів французького науково-технічного дискурсу та їх ознаки

Терміни-метафори		
№ з/п	Класи метафоричних термінів-концептів	Ознаки метафори
1.	Повна метафора	Тотожність, ідентичність, схожість
2.	Неповна (метонімічна) метафора	Ціле – частка, дія – результат, матеріал – вироби
3.	Підкласи метонімічних метафор: Антропологічні (метонімічні) метафори: Частини або органи людського тіла Одяг або частини людського одягу Речі, меблі, обстановка житла, якими людина користується у побуті Якості або психічний стан людського організму	Ціле – частка, дія – результат, матеріал – вироби, схожість з частинами (органами) людського тіла або людської одягу, речі побуту, психічний стан людини
4.	Підкласи зооморфних (метонімічних) метафор: Тварини (частини їх тіла) Комахи Найпростіші членистоногі	Ціле – частка, дія – результат, матеріал – вироби, схожість з частинами тіла тварин, комах, найпростіших членистоногих
5.	Підклас: Нутріційні метафори	Зв'язок з їжею, харчуванням

рюють підклас у рамках зооморфної метафори, наприклад: le graissage peut se faire par introduction d'huile avec une burette dans un simple trou avec pattes d'araignée .

«Змащування може робитися за допомогою введення масла у простий отвір масляною з гнітом». Pattes d'araignée (лапки павука) – це метонімічний термін-метафора, де «лапки павука», мають асоціацію з гнітом, тобто такі тонкі як гніт маслянки. Цей термін-метафора є метонімічним, тому що для утворення терміна використовується не сам павук, а тільки його частина – «лапки павука», тобто метонімічне відношення «частина-ціле», є основою для утворення цієї асоціативної метафори у французькому науково-технічному дискурсі.

У наступному прикладі la vis sans fin (черв'ячок), на перший погляд, у французькій мові не має ніякої згадки або асоціації з твариною або найпростішим членистоногим. В українській мові метафоричний термін «черв'ячок» повністю вмотивований – деталь, яка не має ні головки ні кінцівки – у природі це «черв'ячок». Французький метафоричний термін la vis sans fin («гвинт без кінцівки») також чимось нагадує хробака (техн. черв'ячка), тому його можна віднести до асоціативних зооморфних метафоричних технічних термінів, що утворюють підклас «найпростіших членистоногих». До цього ж типу та підкласу також відноситься і зооморфний метафоричний термін bras de chenille (гусенична стрічка)

Серед вибірки термінів зустрічається також і підклас метафоричних термінів, пов'язаних з їжею. На нашу думку, він є найменш розповсюдженим у французькому науково-технічному дискурсі і майже не зустрічається у нашому дослідженні, за виключенням деяких прикладів типу ressort à boudin – циліндрична пружина та похідних виразів від нього. Boudin як їжа має значення «кров'яна ковбаса», яка знаходиться у кишці і придатна до їжі. Тому вона може згинатися, вигинатися, скручуватися, звідси й виникла ця асоціація подібності саме із пружиною, яка також може виконувати схожі функції. Таким чином, ми можемо зробити висновок про нутріційну, асоціативну, функціональну метафору. Функціональну метафору, тому що даний термін не є їжею, а він схожий за формою з кров'яною ковбасою. В іншому прикладі термін boudins chaouchoutés (прогумовані прокладки, трубки) boudins має дещо інше значення «прокладки, трубки» і ніяк не пов'язано з циліндричною пружиною, проте, що поєднує ці два значення це саме асоціативна ознака «витагнута у довжину та округла»,

яка є характерною як для трубки так і для циліндру, тому і присутня у обох значеннях. Тут відбувається метафоричний переніс у двох термінах за суміжністю та на основі подібності. За подібною асоціативною суміжністю утворено і наступний нутріційний метафоричний термін tête de la boudineuse (головка шприц-машини), тому, що шприц-машина має також витягнуту у довжину та округлу форму.

В результаті дослідження у даній роботі, було встановлено, що на даний час у французькому науково-технічному дискурсі існують 2 класи метафоричних термінів, які можуть бути представлені у вигляді наступної таблиці. До двох основних класів відноситься повна та неповна метафора. А до неповної метафори входять декілька підкласів, наприклад, метонімічні антропологічні, зооморфні, нутріційні метафори тощо.

Таблиця 2

Семантичні зрушення метафоричних термінів

№ з/п	Характерні риси термінів-метафор французького науково-технічного дискурсу при семантичних зрушеннях
1.	асоціативність
2.	генералізація/специфікація
3.	симетричність/асиметричність (пряма/зворотна)
4.	опосередкованість
5.	функціональність
6.	призначення речі/форма речі
7.	конверсія
8.	суміжність
9.	антонімія

Висновки і пропозиції. В результаті дослідження у даній статті, було встановлено, що на даний час у французькому науково-технічному дискурсі виділяють 2 класи метафоричних термінів-концептів та 9 їх підкласів: від антропологічних до нутріційних. В основі утворення багатьох французьких термінів лежить метафоричне перенесення класу повних метафор, коли відбувається симетричний, тотожний переніс значення слова при вторинній номінації, наприклад : semelle (загальноживане «підшва на взутті») (техн. «рама, рельсова підкладка»), train – pantalon (обтічне шасі). Значна кількість термінів французького науково-технічного дискурсу представляє собою антропоморфні метафори з позначенням технічних приладів, деталей, складових частин різних галузей виробни-

цтва на основі зовнішньої схожості з органами та частинами людського тіла (голови, рота, шиї, вуха, горла, пальців, щоки, язика), *piéd à coulisse* – штангенциркуль, *tête à deux pièces* – розрізна головка, *le levier coudé* – кутовий важіль, *tête de tuyère* – глуха гайка, гайка – ковпак, *joue* – щока, фланець, губка, *joue d'étau* – губка лещат, *piéd à coulisse* – штангенциркуль тощо. Антропологічні терміни-метафори можуть утворюватися на основі як повної так і неповної, тобто метонімічної метафори, як наприклад *cou de cathode*, *piéd à coulisse*. Такі терміни є полісемантами, тому що присутні у багатьох галузях промисловості та науки. Антропологічні терміни мають також підкласи термінів-метафор, які пов'язані не тільки зі зовнішньою схожістю з частинами людського тіла, а й з одягом або частинами людського одягу, взуттям, речами, якими людина користується у побуті, меблями або обстановкою житла (*train – pantalon*, обтічне шасі), *chapeau mobile* (обертова шляпка). До наступної групи антропологічних метафор відносяться також речі або інструменти, механізми, обладунки, які людина застосовує або якими користується у своєму повсякденному побуті, на яких працює, наприклад: *lunettes* – окуляри, (техн. держак); *le pas de filetage* (крок нарізної різьби, який нагадує асоціативно крок людини); *la poupée* (лялька), (техн. передня бабка токарного станка); меблі або обстановка житла: *chaise* (загальноживане – стілець, техн. опора, кронштейн), *tablier de voiture* (загальноживане – фартух, техн. термін – з'єднуючий місток), *siège* (загальноживане – сидіння) (техн. термін – сидло клапана, гніздо, шахта), якості або вади людського стану – *roulie folle* (натяжний шків, холостий хід, а не «божевільний»), тому у семантичному значенні терміна-метафори присутні семи (+асоціативність, +подібність).

Зооморфні метонімічні метафори мають всі ознаки, характерні для частин тіла різних типів тварин: копит, лап, дзьоба, хвоста, вуха, язика, а також: комах, членистоногих та утворюють відповідні підкласи метафоричних термінів, наприклад: *piéd-de-boeuf* (під'ємний гак), *piéd de biche* (костильна лапа), *piéd-de-chèvre* (ваги), *bec d'âne* (стамеска, долото, зубило), *bras de chenille* (гусенична стрічка).

Метафоричні терміни, які пов'язані з їжею є менш розповсюдженими у французькому науково-технічному дискурсі.

Французькі метафоричні терміни при перекладі на українську мову мають такі характерні риси як: функціональність, призначення речі/форма речі, симетричність/асиметричність (пряма/зворотна), генералізація/специфікація, суміжність, стислість, опосередкованість, конверсію, антонімія, тощо.

Було встановлено, що асоціативна асиметрія з семантичним зсувом у значенні слова при перекладі терміна-метафори має двосторонній рух, тобто може бути прямою або зворотною.

Література:

1. Антонюк М. О. Метафора та її роль в мовній картині світу [Текст] / М. О. Антонюк. Київ, 2002. 56 с.

2. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу [Текст] / А. Я. Коваленко. Київ : ІНКООС, 2002. 320 с.

Meleschenko A. Differentiation of metaphor terms of French scientific and technical discourse

Summary. The article considers the problems of foundation and differentiation of different types of metaphor terms of French scientific and technical discourse. Many terms of the French scientific and technical style are based on the metaphorical transfer of commonly used vocabulary with elements of metonymy or full metaphor. Complete and incomplete metaphor, as a component of secondary nomination in the formation of a technical term-metaphor of any field, is typical, widespread and even necessary.

The study found that currently in French scientific and technical discourse, there are 2 main classes of metaphorical terms-concepts and 9 subclasses – from anthropological to nutritional. The formation of many French terms is based on the metaphorical transfer of the class of complete metaphors, when there is a complete, symmetrical, identical transfer of the meaning of the word in secondary nomination, for example: *arbre*, *semelle*, *train-pantalon*, *gorge*. A much larger number of terms in French scientific and technical discourse are anthropomorphic metonymic (incomplete) metaphors denoting technical devices, parts, components of various industries, which are formed on the basis of external similarity with organs and parts of the human body: *piéd à coulisse*, *tête à deux pièces*, *le lever coudé*, *tête de tuyère*. The next group of anthropological metaphors also includes things or tools, mechanisms, armor that a person uses or uses in his daily life, on which he works, for example: *les lunettes*, *la poupée*, *le pas de filetage*; furniture or setting of a dwelling in which a person lives: *chaise*, *tablier de voiture*, *siège*, qualities or defects of the human condition, for example “madness” – *poulie folle*. In addition to anthropomorphic metaphors, there are also zoomorphic metonymic metaphors, which have all the features characteristic of body parts of different types of animals: hooves, paws, beaks, tails, ears, tongues, as well as: insects, arthropods and form appropriate subclasses of metaphorical terms, for example: *piéd-de-boeuf*, *piéd de biche*, *piéd-de-chèvre*, *bec de corbeau*, *bec d'âne*, metaphorical terms forming a subclass of the “simplest arthropods” – *bras de chenille*.

The subclass of food-related metaphorical terms is the least common in French scientific and technical discourse. French incomplete metaphorical terms when translated into Ukrainian have such characteristic features as polysemy, associativity, similarity, metonymy, contiguity, brevity, generalization, specification, indirectness, functionality, etc. It was established that associative asymmetry with a semantic shift in the meaning of the word when translating the term-metaphors has a two-way movement, that is, it can be a direct or reverse associative asymmetry.

Key words: scientific and technical discourse, metaphor term, concept, world picture, complete metaphor, metonymy, secondary nomination, term formation, anthropomorphic metaphors, zoomorphic metonymic metaphors, classes, subclasses, semantic asymmetry.